✝ ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ. ՄԵՕԼԴԷՐՄԱՆՍ (12 ՕԳՈՍՏՈՍ 1891—30 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1964)

Եւրոպայի հայագէտներու դժբախտաբար արդէն անօրացած չարքը ղղալի բաց մը կ'ունենայ մահուամբ Յովսէփ-Լուդովիկոս Վրդ· Մեօլդէրմանսի, որ անցած տարի Նոյեմբեր 30ին մահկանացուն կնքեց Աւէրսի մէջ: Այս մեծ կորուստը կը զգայ արեւելագիտութիւնը, ինչպէս եւ հայագիտութիւնն առաւելապէս հայագիտական մարզին մէջ: Հանդուցեալն եղած էր նաեւ գրեթէ 40 տարիէ ի վեր «Հանդէս Ամսօրեայ» Ուսումնասիրութիւններու բարեկամն ու աշխատակիցը: Հետեւաբար երախտագիտութեան պարտք կը համարինք ներկայացնել այս տեղ անոր կեանքն ու գիտական վաստակը*:

Joseph — Louis Muyldermans ծնած է Malines 12 Օգոստոս 1891: Դասական մէջնակարգ ուսումներն աւարտած է իր ծննդավայրին Saint-Rombaut վարժարանին մէջ: 1911 — 1914 յաճախած է Լուվէնի համալսարանը եւ ստացած փիլիսոփայութեան եւ մատենագրութեան (գերմանական բանասիրութեան) հետամուտի (candidat en Philosophie) եւ փիլիսոփայութեան ընդհանուր (bachelier en Philosophie) աստիճանները:

Առաջին ընդհանուր պատերազմին ըստկիզբն արդէն գինուորագրութեան կը կոչուի իբր թնդանօթաձիգ ունենալով հոգաբարձու քահանայ Léon Dieu (1883 — 1949): Վերջինս ըլլալով սուրբգրագէտ եւ արեւելագէտ 1914 Յուլիսին կոչուած էր Լուվէնի համալսարանի ծառայութեան եւ որ վերադարձած է 1919ին իբրեւ դասախօս աստուածաբանութեան կաճառին մէջ եւ մատենադարանապետ: Սա նկատելով թնդանօթաձիգ Մեօլդէրմանսի առակութիւնն ու փափաքը բանասիրութեան՝ կ'առաջնորդէ գինքը հայերէնի եւ արեւելեան քրիստոնեայ բնագիրներուն քննական ուսումնասիրութեան:

Պատերազմի աւարտին 1919ին Մեօլդէրմանս կը մտնէ Malinesի ժառանգաւորաց վարժարանը: Léon Dieu ջերմապէս կը յանձնարարէ գինքը G. Ryckmansի, երբ վերջինս 1920ին նոյն վարժարանին ուսուցչապետ կարգուեցաւ: Աստուածաբանական ուսմանց շրջանին Մեօլդէրմանս կը շարունակէ հայերէնի ուսումն, կը սկսի ասորերէնի դասընթացքի Ռայքմանսի առաջնորդութեամբ եւ կը հետեւի նաեւ երբայեցերէնի:

Քահանայանալէն յետոյ (1921ին) իր վիճակաւորը՝ Մէրանաւոր Մերսիէ Պարիս կ'առաքէ, ուր 1921—1923 կը յաճախէ «Բարձր Ուսմանց Դպրոցը» եւ «Արեւելեան կենդանի Լեզուներու Դպրոցը»: Պարիս հայ լեզուի եւ մատենագրութեան ուսուցիչներն եղան Մէյէ եւ Մակլէր· օգտուեցաւ նաեւ Հ· Լ· Մարիէսի (1876 — 1958) մասնագիտութենէն եւ խորհուրդներէն, որ քիչ յետոյ (1926ին) Institut Catholiqueի մէջ դասական հայերէնի ուսուցիչ պիտի կարգուէր: Մեօլդէրմանս ամբողջ կեանքին մէջ երախտապիտութեամբ կը յիշէր իր այս Ֆրանսացի ուսուցիչները նկելով անոնց մեծ հեղինակութիւնն եւ բարեացակամութիւնն իրեն հանդէպ: Ուսանողութեան շրջանէն արդէն մասնաւոր բարեկամութեամբ կապուած էր նաեւ Վիեննայի եւ Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերուն հետ, որոնք քաջալերեցին իր առաջին քայլերը հայագիտական ասպարէզին մէջ եւ որոնք յաճախ սիրայօժար կերպով հիւրընկալեցին անոր ղրկուիսնները իրենց պարբերաթերթերուն՝ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի եւ «Բազմավէպ»ի մէջ (տես թիւք 5–7, 9, 10, 13, 32, 37· հմմտ թ· 14):

1927ին լոյս տեսած իր քննաճառը՝ «Արաբական տիրապետութիւնը Հայաստանի վրայ» (տե՛ս թ· 1) Ա· Մէյէի, Ի· Լեւիի եւ Ֆր· Մակլէրի վճռով կը շահի տիտղոս մը՝ «Վկայակալ Աչակերտ Պատմական եւ Բանասիրական մասնաբաժնին Բարձր Ուսմանց Գործնական Դպրոցին» (1926)ին· կը ստանայ նաեւ հայերէնի վկայական «Արեւելեան կենդանի Լեզուներու Դպրոցէն»:

Իւր թեմը վերադառնալով 1923ին կրօնի դասախօս կը կարգուի աղջկանց գաւառական ուսուցչուհիներու վարժարանին մէջ (Լուվէն) եւ այս պաշտօնին մէջ կը մնայ

* Տե՛ս այս մասին Gérard Garitte, Nécrologie — Joseph Muyldermans, *Le Muséon*, 78 (1965) 249—256:

մինչեւ իր հանդստեան կոչումը 1951ին: Բարեբախտաբար այս պաշտօնը բաւական թեթեւ էր, ունենալով չաբաթական միայն տասնեակ մը պահ դասախօսութեանց· այսպէս կրնար նա շարունակել իւր գիտական աշխատանքները, որոնց կը նպատակէր նաեւ համալսարանական մատենադարանի մը մօտաւորութիւնը:

1937ին կ'անուանուի դասախօս համալսարանի եւ այն Արեւելեան Կրթարանին մէջ, որ նախորդ տարին հիմնուած էր սկիզբ ընդլով նախ վրացերէնէ՝ 1937 — 1938ի ակադեմական տարւոյն եւ ապա հայերէնի, որուն դասախօսն էր մինչեւ այն ժամանակ — 1938 — 1939 տարին — J. Lebon, այս երկու լեզուներուն ուսուցիչ կը մնայ Մեօլդէրմանս մինչեւ այն վայրկեանն, երբ 1961ին իբրեւ 70ամեայ հանդստեան կոչուելու տարիքը հասած էր:

Իւր ամբողջ գիտական ընթացքին Մեօլդէրմանս հաւատարիմ մնաց այն ուղղութեան, զոր տուած էին իրեն իւր առաջին ուսուցիչները՝ Dieu եւ Ռայքմանս: Մինչեւ վերջին օրերը նուիրուած էր հայ մատենադրութեան, յոյն հայրաբանութեան եւ արեւելեան մատենագրութեան ուսումնասիրութեան: Մատենադիտութիւն, որ ստորեւ կը գտնուի, կը ցուցնէ թէ անոր խուզարկութիւնները ծանրացած են իր չահագրգռութեան երկու կենդրոններուն վրայ, որոնք այլուսա անձուկ կերպով իրարու հետ զօրուած են, այսինքն հայագիտութիւն եւ Եւագր Պատացւոյ գործերուն ուսումնասիրութիւնը: Այս երկու սահմանին վրայ ջանաց անձամբ խուզարկել ձեռագրական աւանդութիւններն, որոնք իրեն բազմաթիւ պիտեր վերապահած էին եւ չատ մը անլուծանելի հարցերուն լուծումը ընձեռեցին:

Հայկական ուսումնասիրութեան մէջ առաջնակարգ հեղինակութիւն մը դարձաւ: Իւր 1927ի քննաճառը՝ «Արաբական տիրապետութիւնը Հայաստանի վրայ» (տե՛ս թ· 1), որ կը պարունակէ ժամանակագիր վարդապետ (†1271) «Հաւաքումն Պատմութեան» գործին կարեւոր մասին քննական հրատարակութիւնը եւ թարգմանութիւնը ծանօթութիւններով ճոխացած, այսօր իսկ լաւագոյն առաջնորդն է Հայաստանի պատմութեան ուսումնասիրութեան, որ կը հայի է.— Թ· դարու վերջը: Անոր տուած ձեռագիրներու նկարագրութիւնները (թթ· 37, 40, 43 եւ այլն) դասական եւ օրինակելի են եւ ցաւալի է որ չկրցաւ ընդունիլ իրեն առաջարկուած առաքելութիւնը՝ Պարիսի Ազգային Մատենադարանի հայերէն ձեռագիրներու լաւագոյն ցուցակ մը կազմել: Այդինէն աւելի պիտանի գործածուած եւ ամէնէն աւելի պիտանի գործերէն մին է անոր համեստ «Ցանկ հայրապետական կտորներուն», (թ· 23), որոնք Վենետիկի Մխիթարեանց Մայր ցուցակին մէջ նշանակուած են (Հ· Բարսեղ Սարգիսեան, Բ· 1924, ձեռ· 200 — 319): Այս ընդարձակ՝ 1312 սիւնակէ բաղկացած ցուցակն ամբողջութեամբ միայն հայերէն լեզուով է եւ չունի տեւէ ցանկ անտարտ ըլլալուն հետեւանքով, այնպէս որ առանց Մեօլդէրմանսի այս «Ցանկ»ին պիտի մնար այն գրեթէ մեռեալ գիր, նոյն իսկ հայերէն գիտցողներուն համար:

Ձեռագրերու նկարագրութիւնները եւ Վենետիկի «հայրապետական ցանկը» նախապատրաստողական աշխատանքներ էին ծրագրուած «մեծ գործի» մը, որուն վրայ աշխատած է տարիներով համբերատար, այսինքն պատրաստել կատարեալ ցուցակ մը Ս· Հայրերու այն գործերուն, որոնք հայերէն թարգմանութեամբ մեզի հասած են: Այս ցուցակը պիտի ընձեռէր սկզբնադրեր եւ անոնց իւրաքանչիւրին ձեռագրական ընդարձակ հրատարակիչներուն անունները եւ անոնց իւրաքանչիւրին ձեռագրական աւանդութիւնները: Տակաւին մահէն քանի մը չաբաթ յառաջ կը յուսայ եղեր այս ընդարձակ աշխատանքն աւարտել եւ անվիճելի է որ այս ազնիւ մարդը լաւագոյնս պատրաստուած մէկն էր նման ձեռնարկ մը գլուխ հանելու· աւաղ որ իրեն պղացուեցաւ գոհունակութիւնը տեսնելու իրականացումն այս ծրագրին, որուն համար այնչափ աշխատանք տարած էր, իսկ հայրապետներն եւ հայ հին մատենագրութեան մանաւանդ ները զառնապէս պիտի ափսոսան, որովհետեւ կը իրենց մանաւանդիտութեան ամէնէն աւելի պատրաստ մարդն մին պիտի լեցնէր:

Մեօլդէրմանս իր գիտական գործունէութեան սկիզբէն իսկ հետաքրքրուած է Եւագր Պատացւոյ գործերով (թ· 10): Ձեռագրական նկարագրութիւնները ցոյց կու տան թէ ո՞վ է իսկական հեղինակը այդ գրութեանց, առ այս մանրակրկիտ քննութեան ենթարկեց յոյն, հայ եւ լատին գիտնականներ (հմմտ· թ· 3): Գրչասարքի ձեռագիրները

© National Library of Armenia

դիրներու քննութեամբ յայտաբերեց բազմաթիւ չհրատարակուած բնագիրներ (թ֊ք֊. 2, 4, 22, 25, 27, 31 եւ այլն), լոյս սփռեց Եւագրի բազմաթիւ գրութեանց ճշգրիտ բռվանդակութեան վրայ, որոնք յաճախ լ վնաս ճիշդ եւ բուն իմաստին մթագնուած էին յոյն հին հրատարակութիւններով, եւ բերաւ նոր տուեալներ վաւերականութեան խնդիրներու շուրջ, մասնաւորապէս «Եւագր֊Նեղոս» հարցին նկատմամբ (թ֊ք֊. 3, 4, 10—12, 28, 30)։ Բացի բազմաթիւ յօդուածներէ Մեօլդէրմանս երկու հատոր ընծայած է Եւագրի գործերուն։ Մին (թ֊. 3), կ'ուսումնասիրէ պարխէ յոյն գրչագիրներն, երկրորդն (թ֊. 4) Բրիտանական թանգարանի եւ Վաթիկանի մատենադարանի ասորի ձեռագիրները. այս վերջին գործին մէջ ինքն առաջին անգամ հրատարակած է (էջ 105—142) Եւագրի վերագրուած ասորերէն 15 կտոր մանր գրուածքներ եւ փրանսերէնի թարգմանած ծանօթութիւններով։ Մեօլդէրմանս մտադիր էր երրորդ հատորով մը ուսումնասիրել, ինչ որ հասած է հայերէնն՝ Եւագրի անունով (առ֊ս թ֊. 4, էջ VI)։

Ողբացեալին անակնկալ մահը մեծ եւ օգտակար ծրագիրներ անաւարտ ձգել տուած է, այս պատճառաւ անոր կորուստն այնչափ աւելի ցաւալի է։ Յամենայն դէպս ատոր թէ ամէն հայրաբիտութեամբ պարապող, հայագէտ եւ արեւելագէտ «անոր մասին պիտի պահէ օրինակելի յիշատակը համեստ մարդու մը, որ եղաւ յամառ պրպտող մը, խղճամիտ եւ անշահախնդիր գիտնական մը, բեղմնաւոր աշխատաւոր մը գիտութեան մարզի մը մէջ, ուր հունձք բազում են եւ մշակք սակաւ»։

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՐՔԵՐ

1. *La domination arabe en Arménie. Extrait de l'Histoire universelle de Vardan traduit de l'arménien et annoté. Étude de critique textuelle et littéraire*, Louvain et Paris, 1927, VIII+176 p., 2 planches.

2. *Evagriana.* Extrait de la revue Le Muséon, t. XLIV, augmenté de nouveaux fragments grecs inédits, Paris, 1931, 59 p.

3. *À travers la tradition manuscrite d'Évagre le Pontique. Essai sur les manuscrits grecs conservés à la Bibliothèque Nationale de Paris (Bibliothèque du Muséon, 3)*, Louvain, 1932, 96 p.

4. *Evagriana syriaca. Textes inédits du British Museum et de la Vaticane (Bibliothèque du Muséon*, 31), Louvain, 1952, VIII+186 p.

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ

5. *Note sur «Vanakan vardapetin asac'eal ban hawatali azgis merum»*, ի «Հանդէս Ամսօրեայ», ԼԹ (1925) 462—463.

6. *Un procédé hagiographique*, ի «Հանդէս Ամսօրեայ», Ի (1926) 24—25.

7. *Le dernier prince mamikonien de Bagrévand*, ի «Հանդէս Ամսօրեայ», Ի (1926) 168—169.

8. *Le costume liturgique arménien. Étude historique*, dans *Le Muséon*, 39 (1926) 253—324.

9. *Un fragment arménien de l'Oraison funèbre de Basile de Césarée par Grégoire de Nazianze*, ի «Հանդէս Ամսօրեայ», ԽԱ (1927) 13—16.

10. *Une recension armenienne du Syntagma doctrinae*, ի «Հանդէս Ամսօրեայ», ԽԱ (1927) 687—700.

11. *La teneur du Practicus d'Évagre le Pontique*, dans *Le Muséon*, 42 (1928) 74—89.

12. *Le discours de Xystus dans le version arménienne d'Évagrius le Pontique*, dans *Revue des Études arménienne*, 9 (1929) 183—201.

13. Index de *H. Ačarean, Mots nouveaux arméniens dans la littérature ancienne* (en arm.). Venise, 1930, I, p. 213—221; II, p. 301—312.

(Հ֊ Աճառեան, Հայերէն նոր բառեր հին մատենագրութեան մէջ։ Հատ֊ Ա֊ Արտաշ֊ «Բազմավէպ»ի 1913—1922 տարիներէն, հատ֊ Բ, Արտաշ֊ «Բազմավէպ»ի 1923—1926 տարիներէն)։

14. *Méchithar de Sébaste et les Méchitharistes*, dans *Le Muséon*, 43 (1930) 117—132.

15. *Le Parisinus, Supplément grec 419 de la Bibliothèque Nationale de Paris*, dans *Revue des Études arménienne*, 10 (1930) 193—200.

16. *Evagriana*, dans *Le Muséon*, 44 (1931), 37—68.

17. *Note additionelle à Évagriana*, dans *Le Muséon*, 44 (1931) 369—383.

18. Art. *Athénogène*, dans *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastique*, V, 1931, 44—45.

19. Art. *Augustin Badchents*, dans *Dict. d'Hist. et de Geogr.* Ecclés. V, 1931, 423—425.

20. Art. *Aurelius, évêque de Ridition*, dans *Dict. d'Hist. et de Géogr. Eccles.* V. 1931, 743—744.

21. *Lettre à M. Fr. Macler*, dans *Revue des Études arméniennes*, 11 (1931—1933) 7—9.

22. *Évagre le Pontique. Les capita cognoscitiva dans les versions syriaque et arménienne*, dans *Le Muséon*, 47 (1934) 73—106.

23. *Répertoire des pièces patristiques d'après le catalogue arménien de Venise*, dans *Le Muséon*, 47 (1934) 265—292.

24. *Miscellanea armeniaca*, dans *Le Muséon*, 47 (1934) 293—296.

25. *Evagrina, Le Vatic. Barb. graecus* 515, dans *Le Muséon*, 51 (1938) 191—226.

26. *Une nouvelle recension du* De octo spiritibus malitiae *de S. Nil*, dans *Le Muséon*, 52 (1939) 235—274.

27. *Fragment arménien du* Ad virgines *d'Évagre*, dans *Le Muséon*, 53 (1940) 77—87.

28. *Evagriana de la Vaticane*, dans *Le Muséon*, 54 (1941) 1—15.

29. *Le* De magistris et discipulis *de S. Nil. Quelque corrections textuelles*, dans *Le Muséon*, 55 (1942) 93—96.

30. *Saint Nil en version arménienne*, dans *Le Muséon*, 56 (1943) 77—113.

31. *Sur les Séraphines et Sur les chérubins d'Évagre le Pontique dans les versions syriaque et arménienne*, dans *Le Muséon*, 59 (1946) 367—379.

32. *L'apport des éditions arméniennes de Venise à la patristique*, ի «Բազմավէպ», ձի (1949) 386—398.

33. *Un recueil manuscrit de colophons arméniens. Le Paris. arm. 295*, dans *Analecta Bollandiana* 86 (1950) 286—304.

34. *A propos d'un feuillet de manuscrit arménien (Brit. Mus., cod. arm. 118)*, dans *Le Muséon*, 65 (1952) 11—16.

35. *Un text grec inédit attribué à Jean de Lycopolis*, dans *Recherches de Science religieuse*, 41 (1953) 525—530.

36. *A propos d'un texte grec attribué à Jean de Lycopolis*, dans *Recherches de Science religieuse*, 43 (1955) 395—401.

37. *Les manuscrits arméniens d'Évagre le Pontique à Jérusalem*, ի «Բազմավէպ», ձԺԳ (1955) 72—78, 108—114.

38. *Une source de l'Histoire universelle de Vardan l'Historien. Extrait de Khachoun*, ի «Ճիննարար» (Պարիս), II, 20 (1957) 13.

39. *Les homélies d'Eusèbe d'Émèse en version arménienne (cod. Ven. Mech. 1706)*, dans *Le Muséon*, 71 (1958) 51—56.

40. *Les manuscrits arméniens 120 et 121 de la Bibliothèque Nationale de Paris*, dans *Le Muséon*, 74 (1961) 75—90.

41. *Les citations bibliques dans la version arménienne de l'«Antirrheticus» d'Évagre le Pontique*, ի «Հանդէս Ամսօրեայ» ՀԲ (1961) 109—144.

42. *L'historiographie arménienne*, dans *Le Muséon*, 76 (1963) 109—144.

43. *Evagriana coptica*, dans *Le Muséon*, 76 (1963) 271—276.

44. *Note sur le Parisinus arménien* 110, dans *Revue des Études arméniennes*, (nouv. série, 1 (1964) 101—120.

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐ Le Muséon ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ

J. MARKWART, *Die Entstehung der armenischen Bistümer*, 46 (1933) 323—324.

R. VASMER, *Chronologie der arabischen Statthalter von Armenien 750—887*, 46 (1933) 160—161.

V. BANATEANU, *La traduction arménienne des tours participaux grecs*, 51 (1938) 179—180.

M. A. VAN DEN OUDENRIJN, *Der Traktat von den Tugenden der Seele*, 56 (1943) 163—164.

A. SALMASLIAN, *Bibliographie de l'Arménie*, 60 (1947) 299—300.

CH. B. MERCIER, *Discours synodal de saint Nerses de Lampron*, 61 (1948) 301.

R. P. BLAKE et R. N. FRYE, *History of the Nation of the Archers*, 63 (1950) 144—145.

F. W. CLEAVES, *The Mongolian Names and Terms in the «History of the Nation of the Archers»*, 63 (1950) 145.

MEKHITAR, numéro spécial de *Bazmavép*, 1950, 64 (1951) 240—241.

A. SURMEYAN, *Grand catalogue des manuscrits arméniens de Saint-Jacques à Jérusalem*, 64 (1951) 236—238.

A. SURMEYAN, *Grand catalogue des manuscrits arméniens des collections particulières d'Europe*, 64 (1951) 239—240.

M. A. VAN DEN OUDENRIJN, *Eine alte armenische Übersetzung der Tertia pars der theologischen Summa des hl. Thomas von Aquin*, 69 (1956), 214—216.

P. ANANIAN, *Instruction de Vardan vardapet Aygekc'i*, 70 (1957) 215—216.

N. NERSESSIAN, *Livre du Paradis d'Arakel de Sunik*, 70 (1957) 216—218.

S. DER NERSESSIAN, *The Chester Beatty Library. Catalogue of the Armenian Manuscripts*, 73 (1960) 432—433.

V. INGLISIAN, *Hundertfünfzig Jahre Mechitharisten in Wien*, 75 (1962) 260—262.

J. ASSFALG et J. MOLITOR, *Armenische Handschriften in Deutschland*, 77 (1964) 266—267.

Հ֊ Վ֊ ԻՆԳԼԻԶԵԱՆ

© National Library of Armenia